

BURUNDI

Historische inleiding:

Van de koloniale periode tot de burgeroorlog...

Burundi is sinds zijn onafhankelijkheid in 1962 het toneel geweest van een opeenvolging van ernstige schendingen van de mensenrechten en bloedbaden ten koste van burgerbevolking. Die gewelddaden kaderen in een politieke strijd waarin de politieke en etnische breuklijnen tussen de bevolkingsgroepen steeds worden uitvergroet. Deze conflicten hebben al bijna een miljoen mensenlevens gekost en anderhalf miljoen vluchtelingen op de been gebracht. Ook nu nog blijft de politieke en veiligheidstoestand precair – ondanks de ondertekening van een vredesakkoord in 2000 en de organisatie van democratische verkiezingen in 2005 en 2010.

Algemene gegevens¹

Officiële benaming:

Republiek Burundi

Hoofdstad:

Bujumbura

Oppervlakte:

27.830 km²

Geografische ligging:

Gelegen in Centraal Afrika, in de regio van de Grote Meren

Bevolking:

8,5189 miljoen inwoners – voornamelijk Hutu's (80 %), Tutsi's (19 %) en Twa's (1 %)

Regeringsvorm:

Republiek met meerpartijensysteem en presidentieel regime

Staatshoofd:

Pierre Nkurunziza (herverkozen in 2010)

Index van de menselijke ontwikkeling (HDI):

0,282 (185e van 187 landen)

Officiële talen:

Frans en Kirundi (Bantoe-taal)

Voertaal:

Swahili

Natuurlijke rijkdommen:

(niet geëxploiteerd)

Nikkel, fosfaat,...

¹ UNDP 2011

ETNISCHE BREUKLIJNEN TIJDENS DE KOLONIALE PERIODE²

Net als zijn buurlanden in Centraal-Afrika en de regio van de Grote Meren werd het land aanvankelijk door de Twa's (Pygmeëën) bewoond. Dat veranderde met de komst van andere bevolkingsgroepen, die zich door migratie geleidelijk aan in de regio vestigden. Deze volkeren versmolten in de loop der eeuwen, met elkaar waardoor een gemeenschappelijke beschaving ontstond die gebruikmaakte van dezelfde Bantoe-taal, het Kirundi.

De eenmaking van Burundi werd op het einde van de 17^e eeuw op gang gebracht door de Mwami (koning) Ntare Rutshatsi, de oprichter van de Ganwa-dynastie. Tijdens de monarchie behoorde de bevolking tot verschillende clans in hun eigen regio's. Die clans waren niet gestructureerd volgens de categorieën Hutu, Tutsi of Twa, maar bestonden wel vaak uit een meerderheid van personen die tot een van die categorieën behoorden.

Bovendien waren die opdelingen niet duidelijk omschreven en verwezen ze naar maatschappelijke en economische categorieën, waarbinnen een zekere sociale mobiliteit mogelijk was. De term «Tutsi» bijvoorbeeld verwees naar iemand die heel wat vee bezat.

In het kader van zijn **koloniale expansiepolitiek in Afrika** voerde Duitsland op het einde van de 19^e eeuw een protectoraat³ in op een grondgebied dat overeenstemt met Rwanda, Burundi en Tanganyika (Tanzania).

Na de nederlaag van Duitsland in 1918 wees het Verdrag van Versailles⁴ het protectoraat van Rwanda en Burundi (dat toen Ruanda-Urundi heette) toe aan België.

De Belgische kolonisten begonnen toen aan een «beschavingsmissie» gebaseerd op het Belgische politieke model (invoering van het positief recht, het eigendomsrecht, de identiteitskaart,...) en vertrouwden het onderwijs en de gezondheidszorg aan de Katholieke Kerk toe.

De koloniale geschiedenis leert ons hoe de kolonisten de Burundese realiteit zagen en hoe ze die vorm gaven door de in die periode (19^e eeuw) gangbare raciale criteria toe te passen. Op basis van die criteria werden drie etnische bevolkingsgroepen geïdentificeerd: de Hutu's, de Tutsi's en de Twa's. Toch is de term etnie⁵ niet geschikt om het complexe maatschappelijke stelsel in Burundi te beschrijven, aangezien de bevolking zich daar veeleer organiseert per clan, zich met één enkele cultuur identificeert en dezelfde taal spreekt.

In 1918 past de Belgische kolonist, om het politieke en maatschappelijke beleid te vereenvoudigen, een politiek toe van «indirecte controle». Daarbij wordt een beroep gedaan op de plaatselijke autoriteiten, met name de Mwami en de Tutsi-aristocratie. De Katholieke Kerk is verantwoordelijk voor het beheer van de gezondheidszorg en de scholen.

In de periode van 1929 tot 1933 voeren de Belgen een bestuursvorming door: de functie van traditionele chef wordt voortaan erfelijk, de *chefferies* worden samengevoegd, de koninklijke domeinen worden afgeschaft, de Hutu-chefs en de vrouwelijke traditionele chefs worden vervangen door Tutsi-mannen, die volgens de kolonist meer geschikt zijn om het land te leiden.

Op onderwijsvlak wordt een eliteschool opgericht voor de zonen van de traditionele chefs en wordt vooral voorrang gegeven aan het onderwijs voor jonge Tutsi's. In de koloniale scholen bijvoorbeeld leren de Tutsi-kinderen rekenkunde en Frans, terwijl de kleine Hutu's leren zingen. In de jaren '30 verplichten de Belgen het gebruik van de identiteitskaart, waarop de etniciteit Tutsi, Hutu (of Twa) wordt vermeld. Hierdoor wordt het maatschappelijke en economische onderscheid tussen beide bevolkingsgroepen nog meer geaccentueerd.

Dit beleid zal een doorslaggevende rol spelen in de politieke en etnische rivaliteiten die het land gedurende meer dan 30 jaar zullen verscheuren.

² Kolonisatie: Actie die aanduidt dat kolonies worden opgericht. Een kolonie is een gebied dat bezet wordt door een natie (m.a.w. kolonist) buiten haar eigen grenzen. Kolonisatie bestaat uit de verovering, het administratief beheren en de exploitatie van het gebied, de bevolking en de grondstoffen van het land.

³ Protectoraat: rechtsstelsel dat door een internationaal verdrag wordt ingevoerd en dat bepaalt dat een beschermende staat een beschermde staat controleert.

⁴ Vredesverdrag tussen Duitsland en de Geallieerden na de Eerste Wereldoorlog, dat op 28 juni 1919 werd ondertekend en waarin de oprichting van de Volkenbond werd aangekondigd en de sancties ten opzichte van Duitsland werden vastgelegd.

⁵ Etnie: Groep mensen die dezelfde taal cultuur delen.

DEKOLONISATIEBEWEGING EN INVLOED VAN DE REGIONALE CONTEXT

Na de Tweede Wereldoorlog bereiken de dekolonisatiebewegingen Burundi – en dan vooral de beter opgeleide Tutsi-elite, die op dat moment vindt dat ze klaar is om het land te leiden. De Hutu's klagen op dat moment een «dubbele kolonisatie» aan – enerzijds door de Tutsi's en anderzijds door de Belgen. Toch belet hen dit niet om de hulp van deze laatsten in te roepen opdat ze toegang zouden krijgen tot de macht en het onderwijs.

Vanaf de jaren '50 van de vorige eeuw ondersteunt de Katholieke Kerk de Hutu-bewegingen die maatschappelijke hervormingen eisen en bevordert via de onderwijsnetten waarover de Kerk het monopolie heeft, de opleiding van een contesterende Hutu-elite.

In 1959 wordt ter voorbereiding van de onafhankelijkheid een grondwettelijke monarchie ingevoerd met een grotere autonomie ten opzichte van de koloniale macht. In 1961 wordt prins Louis Rwagasore (zoon van de Mwami) verkozen tot Eerste Minister. De prins verzet zich tegen iedere vorm van raciale discriminatie tussen Hutu's en Tutsi's, maar minder dan een maand na zijn verkiezing wordt hij vermoord door aanhangers van een vijandige politieke groepering, die nauw aanleunt bij het Belgische bestuur.

Op 1 juli 1962 wordt de onafhankelijkheid van Burundi uitgeroepen. Tot in 1965 zal de monarchie bevorderen dat Hutu's en Tutsi's afwisselend de politieke macht in handen hebben. Toch zullen de rivaliteiten tussen de politieke groeperingen, de ballingschap van duizenden Rwandese Tutsi's ten gevolge van de «sociale revolutie» in Rwanda, de rebellie in Belgisch Congo en de context van de Koude Oorlog de politieke rivaliteiten op basis van etnische herkomst op de spits drijven.

In 1965 vormt de moord op Pierre Ngendandumwe, eerste minister en Hutu, een kantelpunt. De Tutsi's, die zich zorgen maken over de toestand in Rwanda, trekken de politieke macht naar zich toe en nemen de leiding over het leger. Ze voeren een logica van gewelddadige repressie in met de bedoeling om de spanningen en de eisen van de Hutu's onder controle te houden. De geschiedenis van Burundi zal daarna dertig jaar lang worden gekenmerkt door een opeenvolging van staatsgrepen door Tutsi-militairen, opstanden door de Hutu's en de bloedige repressie van die opstanden door de machthebbers.

OPSTAND, REPRESSIE EN VERHARDING HET REGIME

In 1966 wordt de monarchie afgeschaft en wordt de Republiek uitgeroepen door Michel Micombero, die tot President wordt benoemd nadat hij de macht heeft gegrepen. Micombero voert een eenpartijstelsel in, waarbij een beperkte groep personen geleidelijk aan alle hefbomen van de politieke, militaire en bestuursmacht onder controle zal krijgen.

In 1976 wordt Micombero van de macht verdreven na een staatsgreep van Bagaza, die op zijn beurt in 1987 verdreven wordt door Pierre Buyoya. Deze drie mannen waren alle drie militairen, die niet alleen van dezelfde clan (Hima), maar ook van dezelfde gemeente (Rutovu) afkomstig waren.

In 1972, onder Micombero, voert de regering naar aanleiding van een opstand van de Hutu's tegen de Tutsi-bevolkingsgroepen in het zuiden van het land een grootschalige repressiecampagne. Deze zal uiteindelijk leiden tot de dood van honderdduizenden Hutu's en de uitsluiting van de Hutu's uit de machtssferen en de beleidsniveaus van het land.

Onder het regime van Bagaza ondergaat het land zowel op economisch als op maatschappelijk vlak een modernisering, terwijl ook de jongere Hutu's geleidelijk aan terug de weg vinden naar de scholen. Toch duurt het tot 1989, na de machtsovername door president Buyoya, voordat de eerste tekenen zichtbaar zijn van een overgang naar de democratie en een beleid dat gericht is op het herstel van de nationale eenheid.

OVERGANG NAAR HET MEERPARTIJENSTELSEL EN DE BURGEROORLOG⁶

In juni 1993 worden meerdere partijen toegelaten tot het politieke proces, waardoor er verkiezingen kunnen worden georganiseerd. Deze leiden uiteindelijk tot een politieke machtswissel ten gunste van Melchior Ndadaye, de eerste verkozen Hutu-president en kandidaat van Frodebu (een nieuwe partij die door Hutu's wordt gedomineerd).

Op 21 oktober 1993, honderd dagen nadat hij aan de macht is gekomen, wordt in Bujumbura een staatsgreep gepleegd, waarbij president Ndadaye wordt vermoord. Op dat moment vinden ook de eerste gewelddadige confrontaties plaats tussen de Tutsi's en de Hutu's van Uprona (de voormalige eenheidspartij). Amper twee jaar na de ondertekening van het handvest dat de interetnische eenheid van Burundi moest bezegelen, wordt het land in een burgeroorlog gestort die meer dan twaalf jaar zal duren en die het leven zal kosten aan 300.000 mensen.

⁶ Burgeroorlog: conflict binnen een bepaalde staat waarbij de overheid van die staat de wapens opneemt tegen gewapende groepen of waar gewapende en/of burgers de wapens tegen elkaar opnemen.

VREDESAKKOORDEN EN OVERGANG NAAR DE DEMOCRATIE

Op 28 augustus 2000 ondertekent Burundi de «Akkoorden van Arusha voor vrede en verzoening in Burundi». Hiermee wordt symbolisch een punt gezet achter vier decennia die werden gekenmerkt door cyclisch geweld en een burgeroorlog.

Die akkoorden leggen de basis voor de invoering van een nieuwe politieke, institutionele en maatschappelijke orde. Hierdoor kan het economische embargo, waaronder het land gebukt ging, stopgezet worden en kan er een overgangsregering worden gevormd. De veiligheids- en de politieke situatie blijven evenwel precair, aangezien de akkoorden werden ondertekend zonder akkoord van de twee belangrijkste gewapende bewegingen van de Hutu's. De CNDD/FDD⁷ legt uiteindelijk de wapens neer en stapt in de overgangsregering in 2003. De FNL⁸ volgt hun voorbeeld in 2008, acht jaar na de ondertekening van de akkoorden van Arusha.

DEMOCRATISCHE VERKIEZINGEN EN HEROPBOUW NA DE CONFLICTEN

In 2005 betekenen de verkiezingen, die met groot overwicht worden gewonnen door de voormalige rebellen van CNDD/FDD, het einde van het conflict. Niettemin blijft de toestand nog broos gezien de torenhoge economische, politieke, en maatschappelijke uitdagingen en de uitdagingen op het vlak van de veiligheid waar het land voor staat:

■ **Op economisch vlak** leeft 80 % van de bevolking onder de armoedegrens. Bovendien wordt het land geconfronteerd met een zware schuldenlast, die nog wordt verzaamd door een diep gewortelde corruptie. De organisatie Transparency International klasseert Burundi bij de tien meest corrupte landen ter wereld.

■ **Op politiek vlak** werden de verkiezingen van 2010, die leidden tot de herverkiezing van president Pierre Nkurunziza, geboycot door de belangrijkste oppositiepartijen, waardoor de politieke instellingen in hoge mate worden gedomineerd door de partij die aan de macht is. Bovendien breken er regelmatig institutionele crisissen uit, die onder meer de activiteiten van het Parlement lamleggen en daardoor de doorvoering van hervormingen bemoeilijken.

■ **Op maatschappelijk vlak** hebben de oorlog en de gevolgen ervan tot heel wat trauma's, verdeeldheid en talrijke conflicten, met name over grond, geleid. Deze laatste blijven een doorslaggevende rol spelen voor een heel grote meerderheid van de Burundezen, die uitsluitend van het land en de natuurlijke rijkdommen leven, maar ook voor de integratie van honderdduizenden vluchtelingen en ontheemden.

■ **Op juridisch vlak en op vlak van veiligheid** vormen het voortdurende wantrouwen tussen de Burundezen, de politieke concurrentie en het circuleren van wapens een voedingsbodem voor banditisme en vergeldingen, maar ook voor ernstige schendingen van de mensenrechten door de huidige regering. Tegenover dat geweld blijft een toestand van voortdurende straffeloosheid en een gebrek aan onafhankelijkheid van de gerechtelijke instellingen ten opzichte van de politieke macht bestaan. Vermits het hier gaat over ernstige misdaden die sinds de onafhankelijkheid werden gepleegd, is er voorlopig nog niet veel terechtgekomen van de waarheids- en verzoeningscommissie en het internationale strafhof die door de akkoorden van Arusha waren voorzien.

⁷ CNDD-FDD, Conseil National Pour la Défense de la Démocratie – Forces pour la Défense de la Démocratie, is een voormalige rebellengroep, die nu een grote politieke partij is in Burundi.

⁸ FNL, Forces nationales de libération, is een voormalige rebellenbeweging die de wapens heeft neergelegd en zich heeft omgevormd tot een politieke partij.

Bronnen

- Jean-Pierre Chrétien, *L'Afrique des grands lacs – Deux Mille Ans d'histoire*, Parijs, Aubier-Historique, 2000.
- Jean-Pierre Chrétien en Jean-François Dupaquier, *Burundi 1972: au bord des génocides*, Parijs, Karthala, 2007.
- Christine Deslaurier, *Burundi*, Le Petit Futé, Coll. Country guide, édition 2007-2008, pp. 44-61.
- ICTJ, *Le processus de justice de transition au Burundi: défis et perspectives*, Programme Afrique, 18 april 2011.
- Emmanuel Klimis en Anne-Aël Pohu (onder leid.), *Justice transitionnelleS: Oser un modèle burundais*. Comment vivre ensemble après un conflit violent?, Brussel, Université Saint-Louis en RCN Justice & Démocratie, 2013.
- Melchior Mukuru, *Dictionnaire chronologique du Burundi: Volume 1: 1850-1966. De Mwezi Gisabo à la chute de la Monarchie*, Bujumbura, Université du Burundi, juni 2011.
- Peter Uvin, *Life after violence: a people's story of Burundi*, Londen en New York, Zed Books, 2009.